C
186

Het einde van den Atjeh Oorlog.

De beteekenis der Onderwerping van Panglima Polim.

Overdrukken uit de „Avondpost"
. van 25, 26 en 27 Augustus. .

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR TAAL-, LAND- & VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

DEN HAAG.
Uitgevers-Mij. voorheen De Vries & Co.
1903.

C 186

De beteekenis der onderwerping van Panglima Polim.

Als het telegrafisch bericht waar is, zal Panglima Polim weldra het voorbeeld van den pretendent sultan volgen en onderwerping aanbieden; dit zou een feit zijn van meer beteekenis voor de beëindiging van den strijd in Atjeh dan de onderwerping van dien sultan zelf geweest is. Om dit aan te toonen, moeten wij even herinneren wie Panglima Polim is en geweest is.

Men is gewoon Atjeh te verdeelen in *Groot-Atjeh* en *Onderhoorigheden*. Door *Groot-Atjeh* wordt verstaan het gebied in den N. W. hoek van het Rijk, waardoor de midden- en benedenloop van de Atjehrivier stroomt.

Door *Onderhoorigheden* heeft men de veel meer oppervlakte beslaande landschappen langs de Oost-, Noord- en Westkust te verstaan, welke echter tot zekere hoogte als van Groot-Atjeh afhankelijk te beschouwen zijn, en daarom (wel eens ten onrechte) in de politiek als minderwaardigheden in aan-aanmerking werden gebracht.

De macht van den sultan van Atjeh deed zich in de Onderhoorigheden slechts zwak gevoelen, en in Groot-Atjeh was zij ook veelal niet groot genoeg om den sultan als heer en meester in dit gebied te laten optreden.

De eigenlijke heeren van het land waren de Oeloebalangs, die als vorsten over eenige moekims (districten) heerschten. Zij vormden zich tot *drie* sagi's of bondgenootschappen, die het gebied waar de sultan rechtstreeks gezag uitoefende — d. i. om en bij Koeta Radja — geheel omvatten. De hoofden dier sagi's werden erfelijke vorsten en hadden den titel van panglima; de sagi's werden aangeduid door het aantal moekims, waaruit zij aanvankelijk bestonden.

Bij onze komst in Atjeh was panglima van de XXV

moekims Sri Tjoet Abas, van de XXII moekims *Panglima Polim* Sri Moeda Perkasa, die zich geheel als gelijke van den sultan beschouwde en van de XXVI moekims Toekoe Nja Bantah, die het gezag deelde met Toekoe Tjoet Lamreng.

Wij laten nu verder hier de mede-panglima's met rust, om alleen de beteekenis van Panglima Polim te doen uitkomen. Dit is de naam, waarmede men gewoon is den vorst van de XXII moekims aan te duiden; men moet dus voorzichtig zijn en Panglima Polim geen lang leven toedenken, alleen omdat wij hem sedert 't begin van onzen Atjehstrijd (1873) doorloopend eene rol zien spelen, want wij hebben te doen gehad met eene opvolging. De zooeven vermelde Sri Moeda Perkasa toch overleed in 1879, zijn opvolger Toekoe Moeda Ibrahim stierf in 1891, terwijl deze Toekoe Radja Daoed als opvolger kreeg, die echter minderjarig was en daarom aanvankelijk onder voogdij kwam van drie toekoes.

Daar het ons in dit zeer beknopte overzicht meer te doen is om de beteekenis der Polim's als staatkundige figuur, dan om precies te weten wat elk hunner gedaan heeft zullen wij, het spraakgebruik volgend, Panglima Polim als een figuur volgen van 1873 tot heden.

Reeds bij de eerste expeditie in 1873, die zoo jammerlijk voor ons verliep, hadden de bewoners der XXII moekims een groot aandeel aan den strijd tegen de kaffirs, d. z. wij, de christelijke vijanden van den Koran, niettegenstaande onze troepen die moekims niet betreden hadden.

Toen in het laatste gedeelte van dat zelfde jaar de tweede expeditie, onder generaal Van Swieten, gelukkiger ageerde en eindelijk den kraton nam, was het de linie van *Panglima Polim* geweest, die, met 3000 man uit de XXII moekims bezet, onzen troepen het meeste eerbied ingeboezemd, van onze bevelbebbers het meeste overleg gevergd had. Bovendien hadden velen uit het gebied van Panglima Polim aan den strijd in den kraton deelgenomen, en had deze vorst nog eene flinke macht van zijn volk met dat van Pedir tot eene reserve

vereenigd om de XXII moekims zoo noodig te verdedigen.

De inname van den kraton door onze troepen (24 Januari 1874), twee dagen later gevolgd door het overlijden van den jongen sultan, scheen de kansen op eene spoedige bevrediging te vergrooten. Inderdaad was de indruk groot; hoofden van beteekenis uit de XXV en XXVI moekims kwamen hunne opwachting maken bij generaal Van Swieten, de bevolking dier sagi's gaf blijken afkeerig te zijn van verderen strijd; maar onder de hoofden die van geen toenadering wilden weten, die niet afgeschrikt waren door 't succes der Nederlanders, die ook de bevolking welke den vrede wilden, verhinderden dit te durven uiten, onder hen stond Panglima Polim vooraan.

Wel kon de opperbevelhebber onzer troepen verklaren, dat hij het bestuur over de 3 sagi's aanvaardde, en de hoofden, die zich niet onderwierpen, van hunne waardigheid vervallen beschouwde. Polim stoorde zich daaraan niet en maakte niet alleen zijn gebied tot verzamelplaats van wie den oorlog wilde volhouden, maar deed zijn invloed ook uitstralen over alle landschappen van Groot-Atjeh.

Was door de verovering van den kraton en het overlijden van den sultan de geringe macht van den sultan vernietigd en is deze nadien ook niet meer hoog opgeflikkerd, het aanzien van Polim daarentegen groeide toen aan en is tot heden ook nimmer geheel tenietgegaan.

Generaal Van Swieten verwachtte dat de Atjehers na eenig bedenken wel vanzelf in onderwerping zouden komen, als wij om den kraton en den mond van de Atjehrivier slechts eene sterke stelling innamen. Vóor zijn vertrek van Atjeh moest hij reeds ondervinden, dat die verwachting geen, of althans zeker niet spoedig, ingang zou vinden; onze stelling ondervond veel last van den ondernemingsgeest van ons niet goedgezinden, en bij het meerendeel der ondernemingen verluidde het dat de bewoners der XXII het leeuwendeel voor hunne rekening hadden genomen.

De opvolger van generaal Van Swieten, generaal Pel (sedert April 1874), zag zich dan ook spoedig verplicht de

afwachtende houding op politiek en militair gebied prijs te geven, en weer van leer te trekken.

Hij wilde daarbij in de eerste plaats de rivier een eind verder op, om onze stelling tegen aanvallen uit het gebied van Panglima Polim te beschermen.

De strijd begon met de operatiën tegen Longbatta, waarbij Panglima Polim zelf eene benteng tegen de onzen verdedigde, zoodat generaal Pel hier dan ook niet vlug opschoot.

Overigens droeg de slechte gezondheidstoestand onzer troepen ook veel bij tot het langzaam voltooien van de stelling, die wij om Koeta Radja door 38 posten bezet wenschten te houden.

Nadat generaal Pel in 1875 naar Batavia was geweest, begon krachtiger actie naar buiten, want duidelijk was gegebleken, dat de hoofden, die toenadering hadden getoond, nu, door het voorbeeld der meer energieken medegesleept, ook beslist vijandig tegenover het gouvernement stonden.

Deze strijd kostte den wakkeren generaal Pel het leven, vóórdat hij zijne taak had voltooid.

Zijne opvolgers, generaal Wiggers van Kerchem (sedert Maart 1876) en generaal Diemont (sedert 5 November d. a. v.), hadden nog veel te strijden alvorens het programma, dat Pel had nagelaten, ten uitvoer was gelegd; dit beoogde Groot-Atjeh zóó door eene postenreeks te beheerschen, dat wij geheel meester zouden zijn van het verkeer naar en van zee. In het begin van 1877 meenden wij dit doel bereikt te hebben.

Het gebied van Panglima Polim kon nu inderdaad slechts met moeite gemeenschap met de kust krijgen, want daartoe waren de Atjehrivier, of de paden door Groot-Atjeh de gebruikelijke wegen. Panglima Polim bezweek echter ook niet voor de moeilijkheden, die dit krachtig motief aan handel en verkeer in den weg legden. Hij wist zijne lieden er toe te brengen over het gebergte heen met Pedir gemeenschap te zoeken en zoo, zij 't al met veel moeite, weer een weg tot de noordkust te openen. In andere sagi's ontstond echter

weer weifeling, daar was de bevolking geneigd aan den druk ter afsluiting toe te geven en van daar kwamen dus berichten bij ons bestuur in, dat de getroffen maatregelen beloofden doel te treffen.

Toen kolonel K. van der Heyden, in Juli 1877, als civiel en militair gezaghebber optrad, had hij dan ook de opdracht gekregen, niet dan bij gebiedende noodzakelijkheid tot het bezetten van nieuwe punten over te gaan en te streven naar vermindering van kosten (Atjeh had in 1876 1½ millioen gulden per maand gekost.)

Maar spoedig zou blijken dat 't einde van den oorlog nog niet bevochten was. Voornamelijk door den directen invloed van Habib Abdoer Rahman en Teungkoe de Tiro, maar indirect door dien van Panglima Polim, die de ziel van het verzet bleef, kwamen de ons slecht gezinde Atjehers geleidelijk den knak, door de afsluiting der kust veroorzaakt, weer genoeg te boven, om aan „de Compagnie" te toonen, dat haar maatregel andermaal had gefaald.

Kolonel Van der Heyden wist gelukkig te bewerken, dat weer tot meer actief optreden overgegaan mocht worden, en onder de krijgsverrichtingen, die hij met succes volbracht, nemen die in de XXII moekims eene eereplaats in. Het doortastend optreden van dezen kolonel, later generaal, drong verscheidene der energiekste hoofden van het verzet, in onderwerping te komen, o. a. Toekoe Moeda Baid en de beruchte-leider Habib Abdoer Rahman. Alleen, wie boog en zwichtte Polim hield vol en ijverde voort. Maar Van der Heyden gaf 't ook niet op. In 1878 en 1879 werd met groote inspanning tot de hoofdplaats van de XXII moekims doorgedrongen, tot Misigit Indrapoeri; maar dit kon het sagi-hoofd P. Polim niet tot onderwerping brengen. Integendeel, men beweerde dat hij er meer strijdlustig door was geworden dan ooit voordien; zelfs deed hij eene poging om de verloren Misigit Indrapoeri te heroveren.

Toen echter generaal Van der Heyden zijn hoofdkwartier

te Indrapoeri gevestigd had (Mei 1879), kwamen wel een tiental hoofden uit de XXII moekims hunne onderwerping aanbieden. Daarmede en met het bezet houden van de etappelijn Anak Galoeng—Indrapoeri moest de energieke generaal zich nu echter ook te vreden stellen, want in de XXVI moekins waren ook nog benden te bestrijden.

Al had Panglima Polim ook geen onderwerping aangeboden, al was hij ook uiterst verbitterd op de Compagnie, toch had het optreden van generaal Van der Heyden en de inname van zijne hoofdplaats hem zwaar getroffen en zou er een tijd verloopen eer hij weer de noodige kracht zou vinden om van zich te doen hooren.

Generaal Van der Heyden zette zijne overwinningreeks ook in 't overige deel van Groot-Atjeh voort met buitengewoon succes. De generaal zelf was van oordeel, en de Regeering deelde die opvatting, dat geen krijgsoperatiën van grooten omvang meer noodig zouden zijn; nu moest een tijdperk volgen van bevrediging der onderworpen streek; terwijl onder den invloed van de den Atjehers toegediende slagen verwacht werd, dat de nog weerspannige Grooten zouden eindigen met het hoofd in den schoot te leggen, zooals het Sagihoofd der XXV reeds gedaan had.

De voornaamste tegenstanders van ons gezag bleven Panglima Polim en Toeankoe Haschim, de bewakers van den tot sultan uitgeroepen maar door ons als zoodanig niet erkenden jongen Toeankoe Daoed (den z.g. pretendent-sultan.)

Door het succes van Van der Heyden tot verkeerde conclusie van afgedane oorlogstaak gekomen, ging de Regeering nu over tot de benoeming van een civiel ambtenaar tot gouverneur van Atjeh. In April 1881 trad de heer Pruys van der Hoeven als zoodanig op, en kolonel Haus werd militair commandant.

Nu herleefde al te spoedig de moed der kwaadgezinden en ging de aandrang tot brutaal en brutaler optreden weer vooral van de XXII moekims uit. Onder de leiders, die eene voorname rol speelden, begon Toekoe Oemar zich naast

Teungkoe di Tiro, eene plaats te verzekeren, maar hier dient vermeld, dat deze voorgangers ook in 't gebied van Panglima Polim veel aanhang vonden, maar er nimmer, zooals elders, den baas hebben kunnen spelen. Dit Sagihoofd duldde geen ondermijning van zijn gezag.

In 1882 bleek onweerlegbaar, dat het krachtig optreden van vijandelijke benden in de XXII moekims het aanzijn gaf aan eene aaneengesloten priesterpartij, die zich voor *den heiligen oorlog* aaneensloot en gemeene zaak zou maken met de fanatieke hoofden en de bestaande krijgsbende. Dat was de nieuwe oorlog, die begon en zich weldra meer en meer uitbreidde.

Oneenigheid tusschen den gouverneur van Atjeh, die niet wilde afzien van zijn streven om door overreding de kwaadwilligen te bekeeren, en den kolonel Haus, die meer actief wenschte op te treden, werkte in de hand dat de meer ontwakende strijdlust der Atjehers niet bijtijds werd gefnuikt.

Het ging ietwat beter toen kolonel Haus, door zijn ranggenoot Schäfer vervangen was (1882) en deze de handen wat meer vrij kreeg, maar afdoende maatregelen bleven achterwege.

De Regeering vestigde nu eenige hoop op het benoemen van een gouverneur, die, hoewel civiel ambtenaar, toch, als oud-officier, beter zou weten door te zeilen tusschen de Atjehsche klippen. De heer Laging Tobias (Maart 1883—December 1881) vermocht inderdaad eenige verbetering in den toestand te brengen, maar de vijandelijke partij bleek zóo krachtig wortel gevat te hebben, dat de gouverneur, zelf inziende dat de leiding der militaire aangelegenheden weer op den voorgrond moest treden, voorstelde het civiel en militair gezag in één hand te vereenigen. Daarbij dient hier vermeld, dat het brandpunt van het verzet ook in dezen tijd door de XXII moekims was gevormd; van daar uit werd niet alleen tegen onze bentengs en troepen, maar ook tegen de ons goedgezinde Atjehers opgetreden.

Afgeschrikt door 't telkens herleven van den strijd en

ontmoedigd door de vele zieken onder onze troepen, was de Regeering tot het besluit gekomen, om Kota-Radja heen eene linie van bentengs te leggen en het terrein daarbuiten weer prijs te geven. Aan den nieuwen gouverneur, kolonel (later generaal) Demmeni werd 't uitvoeren van dit plan opgedragen.

Panglima Polim en de andere Atjehsche hoofden juichten: de Compagnie retireerde. Half 1886 was *de geconcentreerde linie* gereed, waarin wij ons onkwetsbaar achtten.

Instede van beterschap bracht die linie slechts verergering der kwaal. Toen de pretendent-sultan meerderjarig verklaard was, werd hij in de hoofdplaats van de XXII moekims, Indrapoeri, tot sultan uitgeroepen; de oorlogspartij hoopte daarin voor alle medestrijders eenheid in de leiding te kunnen brengen.

Generaal Demmeni overleed in December 1886 en werd opgevolgd door kolonel (later generaal) Van Teyn. Nu werd er naar gestreefd, toenadering tot den sultan te krijgen, om door herstel van het sultanaat, onder Nederlandsche souvereiniteit, eene oplossing van de Atjeh-quaestie te vinden, gevoegd bij de werking eener goede scheepvaartregeling, die den in- en uitvoer over zee moest regelen en bedwingen.

Wellicht ware dit gelukt, zoo niet eenige Atjehsche hoofden, waaronder vooral Panglima Polim, het hadden tegengewerkt. Zij wisten van het streven onzer Regeering partij te trekken om de politiek in hun voordeel te doen loopen; nu en dan werd toenadering in 't vooruitzicht gesteld om een of ander doel te bereiken; was dit gelukt, dan lieten zij weer af.

In dien tijd deed de vijand in het klein, wat generaal Van Heutsz later in het groot tegen hem in practijk heeft gebracht. Door spionnen als anderszins stelde hij zich op de hoogte van hetgeen door onze troepen beraamd en gepland werd, en sloeg dan met overvalling en hinderlaag nu hier, dan daar een slag. Zelfs waagden vooral de benden van Panglima Polim en Teungkoe di Tiro zich tot *binnen* onze

geconcentreerde linie, waar in 1887 eenige verwoede gevechten geleverd moesten worden.

Het bestuur van generaal Van Teyn kenmerkte zich verder door pogingen om door middel der scheepvaartregeling en afsluiting der kusten, vooral door de marine, dwang op de gezindheid der Atjehsche hoofden uit te oefenen. En hoewel ook dat middel niet zonder uitwerking bleef, het vermocht niet de staatkundige partij met Panglima Polim en de priesterpartij onder Teungkoe di Tiro tot inkeer te brengen, terwijl de sultan van Kemala uit zijn invloed ook meer deed gelden, juist wellicht door de meerdere aandacht, die ons gouvernement aan zijne persoonlijkheid was gaan schenken.

Generaal Van Teyn vermocht, evenmin als zijn opvolger kolonel Pompe van Meerdervoort (April 1891-Januari 1892), het middel te vinden om Panglima Polim's nek te doen buigen.

Wij herinneren ons allen hoe de politiek van den civielen militairen gouverneur, die nu optrad, generaal Deijkerhoff, gekenmerkt is door de poging om Atjehers met Atjehers te vangen, gepaard met eene verbeterde scheepvaartregeling, naar de inzichten van den heer Scherer.

Wij weten ook nog welke rol Toekoe Oemar (na overgang aan onze zijde Toekoe Djohan of Panglima Prang Besar geheeten) vervuld heeft. Hij zuiverde de XXV en de XXVI moekims van kwaadgezinden en bracht die sagi's geheel tot rust.

Maar nu restten nog de XXII moekims, het land van Panglima Polim. Al was daar toen ook de jeugdige Polim onder voogdij, dezelfde geest heerschte er alsof Polim zelf 't gezag in handen had. Toekoe Djohan ondervond hier in 1893 en '94 veel tegenstand, doch drong toch tot Senelop door. Echter juist in dezen strijd vond de verandering in Toekoe Djohan's gezindheid ten opzichte van het gouvernement plaats en liep hij naar de ons kwaadgezinden over, nadat een plan mislukt was waardoor hij getracht had een

verraderlijken slag te slaan, waarvan een goed deel onzer troepen het offer had kunnen worden. Eigenaardig dat het succes en de trouw van Toekoe Djohan weer hun eind moesten vinden in 't land der Polims, waar tot nu toe ons gezag steeds den taaisten weerstand had ondervonden.

Het opperbestuur zond nu den leger-commandant, generaal Vetter, als regeeringscommissaris naar Atjeh, met 3 bataljons infanterie als tijdelijke versterking.

Toekoe Djohan en zijne benden werden verslagen en buiten Groot-Atjeh verdreven; door voortgezette militaire actie werden de weer afgevallen XXVI moekims weer van vijanden gezuiverd, en werd dit ook met een deel der XXII moekims gedaan, die men ook nu echter niet geheel onder de knie kreeg.

Het was niet zonder bedoeling, dat ik zooeven aanstipte, dat de jonge Polim onder voogdij stond en de zaken in de XXII moekims toch op den ouden voet werden voortgezet, juist daarin ligt de bijzondere beteekenis van Panglima Polim boven het meerendeel der andere hoofden, die naam gemaakt hebben in den Atjeh-oorlog. Habib Abdoer Rahman, Teungkoe di Tiro, Toekoe Oemar zelf verdwijnen, als hunne persoon van 't tooneel treedt, maar het geslacht der Polims blijft. *Polim est mort, vive Polim !* maakt Panglima Polim onsterfelijk. Daarom kan slechts *eene onderwerping* van het hoofd van hun geslacht den strijd met hen tot een einde brengen.

Na den afval van Toekoe Oemar (T. Djohan) nam, zooals wij zagen, generaal Vetter tijdelijk, als regeerings-commissaris, de leiding der zaken in Atjeh op zich. Toen hij van oordeel was, den afvallige eene les toegediend te hebben, die afdoende was om hem den lust te ontnemen zieh vooreerst weer in Groot-Ajeh te wagen, gaf de generaal zijne taak over aan den nieuw benoemden civiel- en militairen gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden, generaal De Moulin (Juni 1896). De eerste daad, die de nieuwe dignitaris

te volvoeren had, was eene operatie in het land van Panglima Polim, de XXII moekims, en terwijl generaal Stemfoort, na het plotseling overlijden van generaal De Moulin, het beleid in handen had (Juli-November 1896) was daarheen een krachtige stoot noodig, die onze troepen een goed eind vooruit bracht, tot Reung-Reung.

Panglima Polim, die middelerwijl zelf weer het bestuur over zijn oudvaderlijk gebied in handen had genomen, ondervond, dat hij tegen de wapenen der Compagnie niet was opgewassen, maar de Compagnie ondervond ook dat zij met een taaien tegenstander te doen had, die niet verder week dan volstrekt noodzakelijk en die terugkeerde zoodra en zoover hij kon vanwaar hij verdreven werd.

Slaagden onze troepen er in, onder den nu opgetreden gouverneur, kolonel (later generaal) Van Vliet, de Sagi's der XXV en der XXVI moekims vrijwel geheel van vijanden te zuiveren en kon ook in een deel der XXII veel verbetering aangebracht worden, de Regeering moest destijds nog zelf verklaren: „In de sagi der XXII moekims, waar zich, sedert de Atjeh-oorlog een aanvang nam, steeds de kern van het verzet bevond, kon natuurlijk een zoo gunstige toestand, als in de twee andere sagi's in zoo korten tijd nog niet worden verkregen", en daarop volgde de verklaring, „dat het noodig was gebleken, de benden in die sagi rusteloos en zonder oponthoud in hunne bergen aan te tasten en te vervolgen totdat zij geheel onschadelijk zijn gemaakt".

Dit recept zou echter eerst volle toepassing vinden onder den opvolger van generaal Van Vliet, kolonel (later generaal) J. B. van Heutz — sedert Mei 1898 —. Deze zou het zelfs niet alleen aan de XXII moekims en aan Panglima Polim, maar aan geheel Atjeh en alle Atjehsche hoofden toedienen. Gouverneur Van Heutz was de eerste, die geen heil verwachtte van het bezetten en bevredigen van een min of meer groot deel van Atjeh, aangezien dan 't overgebleven deel toch altijd tot wijkplaats en tot herstellingsoord voor de kwaadgezinden zou blijven. Heel Atjeh moest ons operatietooneel worden

heel Atjeh rechtstreeks onder ons gezag komen.

Kort vóor de komst van dezen gouverneur had Panglima Polim juist eene poging gedaan om de strijdlustigen in Atjeh tot meer eenheid en werkkracht te brengen. Hij had eene samenkomst van vele hoofden in Pedir weten te bewerken, waarbij o.a. ook de pretendent-sultan en Toekoe Oemar tegenwoordig waren, en daar had hij het voorbeeld gegeven tot het afleggen van een vernieuwden eed van trouw aan den pretendent-sultan en tot het beloven van krachtig mede te werken in den *heiligen oorlog* tegen de kaffirs. Maar het mocht den Atjehers niet meer baten, want ook te Batavia had onze Regeering eene vergadering gehouden, en daarin was het besluit tot krachtig doortasten genomen, en de uitvoering ervan opgedragen aan den man, die Atjeh den voet op den nek zou zetten.

De opdracht, die kolonel Van Heutsz meebracht, bevatte drie punten, waarvan twee duidelijk aangaven, welke beteekenis Regeering en gouverneur aan Panglima Polim als hoofdfiguur in den Atjehstrijd van die dagen gaven:

a. hield in: de expeditie zou te Segli, in Pedir, aanvangen, om van daar (d.i. aan de noordkust) over het gebergte naar 't land van Polim op te rukken. Pedir toch was, sedert de troepen en de marine in Groot Atjeh de kust beheerschten, de weg geworden waardoor Polim met de zee in verbinding bleef; onze uit- en toevoerweg moest hem dus ontnomen worden;

b. zeide in hoofdzaak, dat daarna Panglima Polim aangetast, verslagen en rusteloos vervolgd moest worden, totdat zijne onderwerping zou verkregen zijn.

Deze opdradht is eerst thans geheel vervuld, na dus *ruim vijf jaren* trouw nageleefd te zijn!

Maar loopen wij niet op de gebeurtenissen vooruit!

Kolonel Van Heutsz, in alles gesteund door zijn raadgever dr. Snouck Hurgonje, tastte eerst Pedir aan en bracht dit landschap onder ons gezag; onze vijand vond krachtigen

steun van Panglima Polim en zijne benden, die optraden van uit het bergdistrict der VII moekims, dat tusschen de XXII moekims en Pedir gelegen is.

Dit was eene reden om die VII moekims nu aan de beurt te stellen. Panglima Polim weerde zich dapper, maar telkens opgejaagd, bedreigd door nachtelijke verrassingen, verlaten door 't meerendeel der ontmoedigde medestrijders, zag hij zich eindelijk genoopt dit gebied te verlaten en zocht hij, voor zich en zijn gezin, eene verblijfplaats in boven Samalanga. Zoo was hij een koning zonder land geworden.

Ook de pretendent-sultan was reeds uitgeweken en had in het hooge gebergte te Geumpang eene schuilplaats gezocht.

Met leede oogen zag Panglima Polim aan hoe de Compagnie vasten voet behield in zijn gebied, waar punten bezet bleven en welhaast civiele gezaghebbers de landschappen onder geregeld Nederlandsch bestuur brachten. Toch wanhoopte hij nog niet. De politiek in Nederland had reeds meermalen verandering gebracht in de politiek in Atjeh; Allah is groot! Wie weet, zou hij nog niet eens de bestuurders in Holland tot verandering van stelsel brengen. Hij heeft vermoedelijk niet geweten dat in Nederland inderdaad steeds nog schrijvers te vinden zijn geweest, die uit de wanhoopsslagen welke hij, nu en dan met eenig succes, deed, aanleiding hebben geput om te preeken wat hij als vurigsten wensch in zich omdroeg: staking van 't stelsel-Van Heutsz.

Vijf jaren heeft Panglima Polim rondgezworven, zonder vaste woonplaats. Steeds op den loer of niet ergens een slag te slaan was, telkens aangrijpende elke gelegenheid om ons afbreuk te doen, doorloopend strevende naar het doen herleven van den heiligen strijd tegen ons, met alle middelen de nog niet onderworpenen aansporende om vol te houden in hun afkeer en verzet.

Maar ook vijf jaren onverpoosd opgezocht en aangegrepen door onze colonnes, onverschillig waarheen hij uitweek, zij 't in 't oerwoud, in 't onbekende gebergte, of in de on-

herbergzame Gajoelanden. Geen Atjehsch hoofd heeft als hij de kunst verstaan om zich maanden lang voor ons spionnenheir *onvindbaar* te maken, hetgeen te meer te verwonderen is, omdat geen figuur in Atjeh zoo bekend was als hij.

Panglima Polim is al dien tijd de hoofdpersoon van het verzet geweest; de pretendent-sultan was slechts eene pop, die gebruikt werd door de Atjehsche hoofden, eene pop, waarvan het goed is, dat wij haar aan de oorlogspartij ontnomen hebben, doch die, eenmaal in onze handen, slechts de beteekenis heeft van geen kwaad meer te kunnen doen. Panglima Polim daarentegen was de ziel van 't verzet. Nog in de laatste twee jaren heeft hij ons veel te doen gegeven. Het meerendeel van dien tijd was hij in de Pirastreek (noordkust), vanwaar hij, zoo noodig, naar de Gajoelanden uitweek. Achtereenvolgens hebben meerdere colonnes jacht op hem gemaakt zonder veel dadelijk succes; in den laatsten tijd ageerden tegen hem kapitein Colijn en onderluitenant Christoffel, twee aanvoerders, die in Atjeh reeds hunne sporen hebben verdiend, en dezen zijn 't waarschijnlijk die hem 't vuur zóo na aan de schenen hebben weten te leggen, dat hij den strijd heeft moeten opgeven.

Reeds waren eenige berichten als voorloopers van de onderwerping tot ons gekomen. In de streek waar Panglima Polim was, keerden toch velen uit 't bergte naar hunne vroeger verlaten kampong terug, strijdensmoede. Aan zijne benden werden zware verliezen toegebracht. Hoofden, die lang trouw aan zijne zijde waren gebleven, kwamen in onderwerping. Eindelijk vielen ook zijne moeder en een zijner vrouwen in handen van majoor Van der Maaten, en dit is vaak eene reden tot het opgeven van den strijd, zooals onlangs o. a. nog bleek met Toekoe Eh en den pretendent-sultan. Toen kwam het bericht, dat Panglima Polim gevraagd had de operatiën tegen hem te staken, omdat hij in onderwerping wilde komen; — eene laatste poging om te beproeven op adem te kunnen komen. Maar de gouverneur gunde hem dit

niet: doorgaan met vervolgen, luidde 't bescheid, tot zijne onvoorwaardelijke overgave.

Toen moest Panglima Polim den fieren nek buigen; hij vroeg om een oorlogsschip ten einde hem naar Kota Radja te brengen. Daarheen wilde hij als *grand seigneur* tot zijnen overwinnaar reizen. En daartegen zal de gouverneur geen bezwaar hebben gehad, want generaal Van Heutsz en dr. Snouck Hurgronje deelen in de bewondering voor Panglima Polim's energie en willen zeker eere geven aan wien eere toekomt.

* * *

En nu? Panglima Polim heeft zich onvoorwaardelijk overgegeven! Wij weten natuurlijk niet welk lot het gouvernement hem zal toedenken, maar wij vermoeden dat hij zich daarover niet te beklagen zal hebben. Generaal Van Heutsz beschouwt slechts die hoofden als *schuldigen*, die eerst onze zijde hebben gekozen en deze later weer verlaten hebben, die dus verraad hebben gepleegd. De Polims zijn steeds royale, eerlijke vijanden geweest, die niets gedaan hebben om onze achting te verspelen. Dienovereenkomstig zal de behandeling zijn die Panglima Polim te wachten staat. Zijne onvoorwaardelijke overgave is geëischt om niet door zwakke belofte eene overwinning gekocht te hebben, maar om het recht te hebben genade te geven als machtig overwinnaar.

En nogmaals: en nu?

Is de Atjeh-oorlog nu uit?

Wij kennen de kunst van den profeet niet en de Atjehgeschiedenis heeft veel verrassingen gebracht! Maar menschelijkerwijze gesproken kunnen wij nu voorspellen, dat de Atjehoorlog, de dertigjarige, nu uit is. Er blijft echter nog veel te doen over; vele wegen moeten aangelegd worden in de kuststaten en naar 't binnenland, in de Gajoelanden moet ons bestuur nog gevestigd worden, wijl daar alleen nog vliegende colonnes door trokken; eenige hoofden hebben hunne onderwerping nog niet aangeboden en moeten nog vervolgd

worden; eenige benden leven nog van roof en strijd, waaronder zijn die van gedeserteerde militairen en gedroste arbeiders, welke nooit door ons gouvernement in genade aangenomen zullen kunnen worden; om dit alles en nog meer te brengen waar 't wezen moet is veel tijd en nog eenige strijd noodig, maar dit zal zijn een staartje van den Atjeh-oorlog. Die oorlog zelf is uit, nu alle hoofden van beteekenis zich onderworpen hebben en de bevolking alom, tot in de diepe binnenlanden en hooge bergstreken toe, ons gezag erkend heeft.